

Džon Hołovej: Dvanaest teza o menjanju sveta bez preuzimanja vlasti

I

1. Polazna tačka je negacija.

Polazimo od krika, a ne od reči. Suočeni sa sakaćenjem ljudskih života od strane kapitalizma, krik tuge, krik užasa, krik besa, krik odbijanja: NE.

Misao, da bi bila dosledna kriku, mora biti negirajuća. Ne želimo da razumemo svet, već da ga negiramo. Cilj teoretisanja jeste da se svet konceptualizuje negativno, ne kao nešto odvojeno od prakse, već kao momenat prakse, kao deo borbe za menjanje sveta i njegovo pretvaranje u mesto prikladno za ljudski život.

Ali kako, nakon svega što se desilo, možemo čak i da počnemo da razmišljamo o promeni sveta?

2. Svet dostojan ljudskog roda ne može biti napravljen putem države.

Tokom najvećeg dela prošlog veka naponi da se stvori svet dostojan ljudskog roda bili su usmereni na državu i preuzimanje državne vlasti. Najveći sporovi (između „reformista“ i „revolucionara“) bili su oko toga *kako* preuzeti državnu vlast – parlamentarnim ili vanparlamentarnim sredstvima. Istorija dvadesetog veka nam ukazuje na to da pitanje *kako* preuzeti vlast nije bilo previše važno. U svim slučajevima preuzimanja državne vlasti nije došlo do promena kojima su se borci nadali. Ni reformističke ni revolucionarne vlade nisu uspele da radikalno promene svet.

Lako je optužiti vođstvo ovih pokreta za „izdavanje“ pokreta koje su predvodili. Toliki broj izdaja ukazuje, ipak, na to da neuspeh radikalnih, socijalističkih i komunističkih vlada leži negde mnogo dublje. Razlog zašto država ne može da se koristi za stvaranje radikalne promene društva jeste taj što država sama po sebi predstavlja oblik društvenog odnosa koji je ugrađen u sveukupnost kapitalističkih društvenih odnosa. Samo postojanje države kao entiteta odvojenog od društva podrazumeva da ona, bez obzira na sadržaj njenih propisa, aktivno učestvuje u odvajanju ljudi od kontrole nad sopstvenim životima. Kapitalizam je upravo to: odvajanje ljudi od sopstvenog delanja. Politika koja je orijentisana ka državi neizbežno reprodukuje unutar sebe iste procese razdvajanja: razdvajanje vođa od onih koji su vođeni, ozbiljne političke aktivnosti od površnih ličnih aktivnosti. Politika orijentisana ka državi ni izbliza ne dovodi do radikalne promene u društvu, već do sve veće podređenosti otpora logici kapitalizma.

Sada možemo da vidimo da je ideja da svet može biti promenjen putem države bila iluzija. Imamo dovoljno sreće da živimo na kraju te iluzije.

3. Jedini način na koji radikalna promena može biti zamišljena danas nije kao preuzimanje vlasti, već kao razgradnja vlasti.

Revolucija je potrebija nego ikada. Strahote koje izrastaju iz kapitalističke organizacije društva postaju sve intenzivnije. Ako se revolucija kroz osvajanje državne vlasti pokazala kao iluzija, to ne znači da treba da napustimo pitanje revolucije. Ali moramo da mislimo o njoj na drugačiji način: ne kao o osvajanju vlasti, već kao o razgradnji vlasti.

II

4. Borba za razgradnju vlasti je borba za emancipaciju

moći-da (*potentia*) od moći-nad (*potestas*).

Da bismo čak i razmišljali o menjanju društva bez preuzimanja vlasti moramo napraviti razliku između moći-da (*potentia*) i moći-nad (*potestas*).

Svaki pokušaj promene društva uključuje delanje, aktivnost. Delanje, zauzvrat, implicira da posedujemo kapacitet da delamo, moć-da-delamo. Često koristimo „moć“ u ovom smislu, kao nešto dobro, kao kada nas združeno delanje sa drugima (demonstriranje ili čak učestvovanje u dobrom seminaru) čini da se osećamo „moćno“. Moć je u ovom značenju ukorenjena u delanju: to je moć-da-delamo.

Moć-da-delamo je uvek društvena, ona je uvek deo društvenog toka delanja. Naša sposobnost da delamo je proizvedena delanjem drugih i ona stvara uslove za buduće delanje drugih. Nemoguće je zamisliti delanje koje ne integriše na neki način delanje drugih – sadašnje, prošlo ili buduće.

5. Moć-da transformiše se u moć-nad kada je delanje prekinuto.

Transformacija moći-da u moć-nad podrazumeva prekidanje društvenog toka delanja. Oni koji primenjuju moć-nad odvajaju učinjeno od delanja drugih i proglašavaju ga svojim. Prisvajanje učinjenog je istovremeno i prisvajanje sredstava za delanje, a ovo dopušta moćnima da kontrolišu delanje onih koji delaju. Oni koji delaju (ljudska bića, shvaćena kao aktivna) su na ovaj način odvojeni od učinjenog, od sredstava za delanje i od samog delanja. Kao oni koji delaju oni su odvojeni od sebe samih. Ovo odvajanje, koje se nalazi u osnovi svakog društva u kome jedni primenjuju moć nad drugima, dostiže svoju najvišu tačku u kapitalizmu.

Društveni tok delanja je prekinut. Moć-da pretvorena je u moć-nad. Oni koji kontrolišu delanje drugih sada izgledaju kao Delatnici društva, a oni čije je delanje kontrolisano od strane drugih postaju nevidljivi, bez lica, bez glasa. Moć-za-

delanje ne izgleda više kao da je deo društvenog toka, već egzistira u obliku individualne moći. Za većinu ljudi moć-za-delanje pretvara se u sopstvenu suprotnost, u nemoć, ili u najboljem slučaju u moć-za-činjenje stvari koje su odredili drugi. Za moćne, moć-za-delanje transformiše se u moć-nad, moć da se naređuje drugima šta da rade, i stoga u zavisnost od delanja drugih.

U sadašnjem društvu, moć-da postoji u formi sopstvene negacije, kao moć-nad. Moć-da postoji u obliku uskraćivanja. Ovo ne znači da ona prestaje da postoji. Ona postoji, ali postoji kao uskraćivanje, u antagonističkoj tenziji sa svojim oblikom postojanja kao moći-nad.

6. Prekid delanja je razbijanje svakog aspekta društva, svakog aspekta nas samih.

Odvajanje učinjenog od delanja i od onih koji delaju, znači da se ljudi ne odnose više jedni prema drugima kao oni koji delaju, već kao vlasnici (ili ne-vlasnici) onoga što je učinjeno (a koje se sada posmatra kao stvar odvojena od samog delanja). Odnosi među ljudima postoje kao odnosi među stvarima, a ljudi više ne postoje kao oni koji delaju, već kao pasivni posednici stvari.

Ovo odvajanje onih koji delaju od samog delanja, i samim tim od sebe samih, u literaturi je označeno na različite načine – kao otuđenje (kod mladog Marksa), fetišizam (kod starijeg Marksa), reifikacija (kod Lukača), disciplina (kod Fukoa) ili identifikacija (kod Adorna). Svi ovi termini ukazuju jasno da moć-nad ne može da se razume kao nešto što je spoljno u odnosu na nas, već da ona dopire u svaki aspekt naše egzistencije. Svi ovi termini ukazuju na okoštavanje života, na blokiranje društvenog toka delanja, na zatvaranje mogućnosti.

Delanje je pretvoreno u postojanje: ovo je srž moći-nad. Dok delanje podrazumeva da mi jesmo i nismo, prekid delanja podrazumeva da je „i nismo“ otkinuto. Preostaje nam samo „mi jesmo“ – identifikacija. „Mi nismo“ je zaboravljeno ili se

tretira kao čisto sanjarenje. Mogućnost je otkinuta od nas. Vreme je homogenizovano. Budućnost je sada produžetak sadašnjosti, prošlost je priprema za sadašnjost. Svako delanje, svaki pokret, sadržani su u produžetku onoga što jeste. Možda bi bilo lepo sanjati svet dostojan ljudskog roda, ali to je samo san: ovako stoje stvari. Vladavina moći-nad je vladavina „tako stoje stvari“, vladavina identiteta.

7. Mi učestvujemo u prekidu sopstvenog delanja, u stvaranju sopstvene podređenosti.

Kao oni koji delaju, a koji su odvojeni od svog delanja, mi iznova stvaramo sopstvenu podređenost. Kao radnici mi proizvodimo kapital koji nas podređuje. Kao univerzitetski predavači, mi igramo aktivnu ulogu u identifikovanju društva, u pretvaranju delanja u postojanje. Kada definišemo, klasifikujemo ili kvantifikujemo, ili kada tvrdimo da je cilj nauke razumevanje društva onakvog kakvo jeste, ili kada se pretvaramo da proučavamo društvo objektivno, kao da je u pitanju objekat koji je odvojen od nas, mi aktivno učestvujemo u negaciji delanja, u odvajanju subjekta od objekta, u razdvajanju onoga koji dela od učinjenog.

8. Ne postoji simetrija između moći-da i moći-nad.

Moć-nad je prekid i negacija delanja. Ona je aktivna i stalna negacija društvenog toka delanja, negacija onog „mi“ koje sačinjava nas kroz društveno delanje. Misliti da osvajanje moći-nad može voditi do emancipacije onoga što ona negira je apsurdno.

Moć-da je društvena. Ona je uspostavljanje „mi“, ona je praksa međusobnog priznavanja dostojanstva.

Pokret moći-da protiv moći-nad ne bi trebalo da bude shvaćen kao kontra-moć (termin koji sugeriše simetriju između moći i kontra-moći), već pre kao anti-moć (termin koji, za mene, ukazuje na potpunu asimetriju između moći i naše borbe).

III

9. Moć-nad izgleda kao da nas prožima toliko duboko da se čini da jedino moguće rešenje leži u intervenciji neke sile spolja. Ovo uopšte nije rešenje.

Nije teško doći do krajnje pesimističnih zaključaka o postojećem društvu. Nepravde i nasilje i eksploatacija vrište na nas, a ipak deluje kao da ne postoji izlaz. Moć-nad kao da prožima svaki aspekt naših života toliko duboko da je teško zamisliti „revolucionarne mase“ o kojima se nekada sanjalo. U prošlosti, duboko prodiranje kapitalističke dominacije navodilo je mnoge da vide rešenje u vodećoj ulozi avangardne partije, ali dokazano je da ovo uopšte nije rešenje, zato što se time samo jedan oblik moći-nad zamenjuje drugim.

Najlakši odgovor je pesimističko razočaranje. Početni krik besa na užase kapitalizma nije napušten, ali učimo kako da živimo sa njim. Ne postajemo pristalice kapitalizma, ali prihvatamo da ne postoji ništa što se može učiniti povodom toga. Razočaranje je pad u identifikaciju, prihvatanje da ono što jeste, jeste; dakle, aktivno učestvovanje u razdvajanju delanja od onoga što je učinjeno.

10. Jedini način da se prekine naizgled zatvoreni krug moći jeste shvatanje da je transformacija moći-da u moć-nad proces koji nužno podrazumeva postojanje svoje suprotnosti: fetišizacija podrazumeva anti-fetišizaciju.

Većina diskusija o otuđenju (fetišizmu, reifikaciji, disciplini, identifikaciji, itd.) tretira ga kao da je u pitanju konačna činjenica. One tretiraju oblike kapitalističkih društvenih odnosa kao da su utvrđeni još u zoru kapitalizma i kao da će nastaviti da postoje sve dok kapitalizam ne bude zamenjen nekim drugim oblikom društvene organizacije. Drugim rečima, postojanje je odvojeno od uspostavljanja: uspostavljanje kapitalizma je locirano u istorijskoj prošlosti, za sadašnje postojanje se pretpostavlja

da je stabilno. Takav pogled može da vodi samo ka dubokom pesimizmu.

Međutim, ako gledamo na odvajanje delanja od učinjenog ne kao na konačnu činjenicu, već kao na proces, tada svet počinje da se menja. Sama činjenica da govorimo o otuđenju pokazuje da otuđenje ne može biti potpuno. Ako odvajanje, otuđenje (itd.) shvatimo kao proces, onda ovo podrazumeva da njegov kurs nije unapred određen, da je pretvaranje moći-da u moć-nad uvek otvoreno pitanje. Proces implicira kretanje ka nastajanju, implicira da ono što je u procesu (otuđenje) i jeste i nije. Otuđenje je tada kretanje suprotstavljeno sopstvenoj negaciji, suprotstavljeno anti-otuđenju. Postojanje otuđenja podrazumeva postojanje anti-otuđenja. Postojanje moći-nad podrazumeva postojanje anti-moći-nad, ili, drugim rečima, pokret emancipacije moći-da.

Ono što postoji u obliku svoje negacije, što postoji tako što je osporeno, stvarno postoji, uprkos svojoj negaciji, kao negacija procesa osporavanja. Kapitalizam je zasnovan na osporavanju moći-da, na osporavanju čovečnosti, kreativnosti, dostojanstva: ali to ne znači da oni prestaju da postoje. Kao što su nam Zapatisti pokazali, dostojanstvo postoji uprkos sopstvenoj negaciji. Ono ne stoji samo za sebe, već postoji u jedinom obliku u kom može postojati u ovom društvu, kao borba protiv sopstvene negacije. Moć-da takođe postoji: ne kao ostrvo u moru moći-nad, već u jedinom obliku u kom može da postoji, kao borba protiv sopstvene negacije. Sloboda postoji takođe, ne na način na koji je liberali predstavljaju, ne kao nešto nezavisno od društvenih antagonizama, već na jedini način na koji može da postoji u društvu koje karakterišu odnosi dominacije, kao borba protiv te dominacije.

Stvarna, materijalna egzistencija onoga što postoji u obliku sopstvene negacije, je osnova za nadu.

11. Mogućnost radikalne promene društva zavisi od

materijalne snage onoga što postoji na način da je osporeno.

Materijalna snaga negacije može se posmatrati na više načina.

Na prvom mestu, može se posmatrati kroz beskrajni niz borbi koje nemaju za cilj osvajanje moći-nad drugima, već jednostavno potvrđivanje naše sopstvene moći-da, našeg otpora dominaciji drugih nad nama. One mogu imati različite oblike, od otvorene pobune do borbi za sticanje ili zadržavanje kontrole nad procesima rada, procesima zdravstva ili obrazovanja, do fragmentiranih, često tihih, odbrana dostojanstva (od strane dece ili žena) u okviru domaćinstva. Borba za dostojanstvo, koje je uskraćeno od strane postojećeg društva, takođe može da se vidi u različitim oblicima koji nisu otvoreno politički, u književnosti, u muzici, u bajkama. Borba protiv nehumanosti je sveprisutna, zato što je neodvojiva od našeg samog postojanja kao ljudskih bića.

Na drugom mestu, snaga onoga što je negirano se može videti u zavisnosti koju moć-nad ima od onoga što negira. Egzistencija onih čija se moć-da nalazi u mogućnosti da drugima govore šta da rade, uvek zavisi od delanja tih drugih. Čitava istorija dominacije se može posmatrati kao borba moćnih da se oslobode zavisnosti od nemoćnih. Prelaz iz feudalizma u kapitalizam se na taj način može posmatrati ne samo kao borba kmetova da se oslobode svojih gospodara, već kao borba gospodara da se oslobode svojih kmetova pomoću pretvaranja moći u novac i time u kapital. Ista potraga za slobodom od radnika se može pronaći u uvođenju mehanizacije, ili u masovnom pretvaranju proizvodnog kapitala u novčani kapital, koji igra tako važnu ulogu u savremenom kapitalizmu. U svakom od ovih slučajeva beg moćnih od onih koji delaju je uzaludan. Ne postoji način na koji moć-nad može biti bilo šta drugo osim metamorfoze moći-da. Ne postoji način na koji moćni mogu pobeći od svoje zavisnosti od nemoćnih.

Ova zavisnost se ispoljava, na trećem mestu, u nestabilnosti

moćnih, u sklonosti kapitala ka krizama. Beg kapitala od rada, kroz zamenu ljudskog rada mašinama i kroz pretvaranje kapitala u novac, suočen je sa konačnom zavisnošću od rada (odnosno od sposobnosti za pretvaranje ljudskog delanja u rad koji proizvodi apstraktnu vrednost) u obliku opadajuće stope profita. Ono što se ispoljava u krizi je snaga onoga što kapital osporava, to jest snaga nepotčinjene moći-za-delanje.

12. Revolucija je nužna, ali neizvesna; pitanje, a ne odgovor.

Ortodoksne marksističke teorije pokušavale su da pridobiju izvesnost na stranu revolucije, dokazujući da istorijski razvoj neminovno vodi ka stvaranju komunističkog društva. Ovo je suštinski pogrešno koncipirano, zato što ne može postojati ništa izvesno u pogledu stvaranja samoodređujućeg društva. Izvesnost može postojati samo na strani dominacije. Izvesnost se može pronaći u homogenizaciji vremena, u zamrzavanju delanja u postojanje. Samoodređenje je inherentno neizvesno. Smrt starih izvesnosti treba pozdraviti kao oslobođenje.

Iz istih razloga, revolucija se ne može shvatiti kao odgovor, već samo kao pitanje, kao istraživanje stvaranja dostojanstva. Preispitujući se, mi hodamo.

Napomena: Rasprava koja je iznesena u ovom tekstu je razvijena znatno potpunije u knjizi Džona Holoveja: *Change the World Without Taking Power* (Pluto Press, London, 2002)

0 autoru:

Džon Holovej (John Holloway) je sociolog i filozof, rođen u Irskoj 1947. godine, a od 1991. nastanjen u Meksiku. Njegova teorijska razmatranja blisko su povezana sa zapatističkim pokretom, marksizmom i autonomizmom. Smatra se jednim od najznačajnijih autora koji su tokom poslednjih nekoliko decenija ponudili nehijerarhijsko tumačenje marksizma. Tekst

koji je ovde preveden predstavlja sažeto izlaganje ideja koje su detaljnije razvijene u njegovoj najuticajnijoj knjizi: *Change the World Without Taking Power: The Meaning of Revolution Today* (Pluto Press, 2002).

Bibliografski podaci

Autor	Džon Holovej
Naslov	Dvanaest teza o menjanju sveta bez preuzimanja vlasti
Prevod	Saša Perić
Izdavač	Samoobrazovni univerzitet „Svetozar Marković“
Godina	2019.